

فصلنامه مطالعات سیاسی
سال یازدهم، شماره ۴۲، زمستان ۱۳۹۷
صفحات: ۷۷-۹۲
تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۷/۶؛ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۷/۹/۲۲

بررسی مؤلفه‌های مؤثر بر سطح نگرش دینی دانشجویان؛ مطالعه موردی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت

سعید اسلامی* / غلامرضا صائبی**

چکیده

هدف این مطالعه، تعیین سطح و نگرش دینی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت در نیم سال دوم تحصیلی ۹۵-۱۳۹۴ بر حسب، جنسیت، سن، تأهل، مقطع و دانشکده است. در این طرح، نگرش دینی دانشجویان بر پایه مدل گلاک و استارک (۱۹۶۵) و در چهار بعد (مؤلفه) اعتقادی، عاطفی، پیامدی و مناسکی مورد سنجه قرار گرفته است. در این پژوهش، از روش مطالعه میدانی از نوع توصیفی استفاده شده و جامعه آماری آن، دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت بوده‌اند که با توجه به روش نمونه‌گیری طبقه‌ای و با استفاده از فرمول کوکران ۳۰۷ نفر به عنوان نمونه مشارکت کردند. به منظور گردآوری اطلاعات، از پرسشنامه‌ای مشتمل بر ۲۲ سؤال که روایی و پایایی آن تأیید شده و نمرات نگرشی و بر اساس ۰ تا ۴ تنظیم شده بود، مورد استفاده قرار گرفت. نتایج حاکی از آنست که میانگین نمره نگرش دینی در بعد اعتقادی، عاطفی، پیامدی و مناسکی بترتیب برابر با ۱۷/۴، ۱۹/۲، ۱۵/۶، ۱۱/۶ است. همچنین یافته‌ها نشان می‌دهد که اختلاف معناداری بین سطح نگرش دانشجویان دختر و پسر وجود دارد. ضمن آنکه بین میانگین سطح دینداری دانشجویان بر اساس وضعیت تأهل، مقطع، سن و دانشکده نیز اختلاف معنادار است. میزان نمرات کل دانشجویان از نگرش مثبت آن‌ها (میانگین ۶۳/۸) نسبت به مسائل متنوع دینی حکایت دارد.

کلیدواژه‌ها

نگرش؛ مذهب؛ دانشجویان؛ دینداری.

* دانشیار گروه علوم سیاسی، واحد چالوس، دانشگاه آزاد اسلامی، چالوس، ایران (نویسنده مسؤول).

saeedeslamee1344@gmail.com

miladk35@chmail.ir

** دانشجوی دکتری اندیشه سیاسی، واحد چالوس، دانشگاه آزاد اسلامی، چالوس، ایران.

۱. بیان مسأله

«دین» برای آدمی موهبتی است که او را به یک فلسفه حیات مسلح کرده و به عقل وی روشنگری می‌بخشد، بر اراده تأکید دارد و آن را می‌پرورد، به آدمی کمک می‌کند تا به فرمان های عقل گردن نهد، نیازهای اساسی روح به ویژه نیاز به عشق و جاودانگی را تحقق می‌بخشد و از این روست که تار و پود زندگی انسان با باورهای دینی تنیده شده است (خدایاری فرد و دیگران، ۲۰۰۰: ۲۸۵-۲۶۹). دور ماندن از باورهای اصیل مذهبی راه را برای ابتلای فرد به کشمکش‌های درونی و روانی، احساس پوچی و بی‌هدفی و یأس و ناامیدی در برابر محرومیت‌ها، ناملایمات و فشارهای روانی هموار می‌کند (ظهور و توکلی، ۲۰۰۳: ۵۲-۴۶).

در محافل علمی، جامعه ایران، جامعه‌ای مذهبی شناخته می‌شود و تقریباً تمام پژوهش‌های اجتماعی صورت گرفته برای سنجش دینداری ایرانیان، موید این ادعا است. با این حال، تحلیل های نظری بیانگر آن است که در جوامع در حال گذار دینداری یکی از متغیرهای اجتماعی است که دستخوش تحولات گسترده‌ای می‌شود (دورکیم، ۱۳۸۱ و ۱۳۸۳؛ برگر، ۱۹۶۷ به نقل از توسلی و مرشدی، ۱۳۸۵: ۹۷).

دینداری در جامعه ایران هم از این تحول مستثنی نیست. برگر این تغییرات را نخستین بار در مهم‌ترین نهادهای حامل مدرنیته (اقتصاد، صنعت، دولت و ...) دنبال می‌کند (برگر، ۱۹۶۷ و ۱۳۸۱) و دانشگاه که کارکرد تولید علم و فناوری را در جامعه بر عهده دارد به زعم وی، یکی از حاملان مدرنیته محسوب می‌شود. بنابراین می‌توان دانشجویان را یکی از حاملان آگاهی مدرن در جوامع در حال توسعه در نظر گرفت که بیشترین تأثیر را از آن می‌پذیرند. این بدین معنی نیست که با رواج آگاهی مدرن در بین دانشجویان ضرورتاً از سطح دینداری آن‌ها کاسته می‌شود، اما به احتمال زیاد، نوع نگرش آن‌ها به دین و گرایش‌های دینی آن‌ها تغییر می‌کند. در عین حال بر پایه مطالعات انجام شده در نقاط مختلف جهان، مذهب به عنوان یک نیروی مؤثر در کاهش فشارهای روانی، گرایش به فساد و همچنین افزایش رضایتمندی از زندگی شناخته شده است. هارولد (به نقل از زکاوی و همکاران) بیان کرد که دین می‌تواند نقش توانمندی را در گروه خاصی از افراد میانسال ایفا نموده و به طور مؤثری بر ترس و فشارهای روانی غلبه کند (زکاوی و دیگران، ۲۰۰۸: ۹۱-۸۸).

لارسون و همکاران اظهار داشتند که ایمان مذهبی مکانیزم‌های سازگاری را افزایش می‌دهد (رجالی و مستأجران، ۱۳۹۱: ۳۱۵). لووها ندال (به نقل از خدایاری فرد) در بررسی رابطه بین

گرایش‌های مذهبی با سازش‌یافتگی در دانشگاه که بر روی ۵۰۰ آزمودنی انجام شد، بیان کرد که نگرش‌های مذهبی اثر مثبتی در سازش‌یافتگی دانشجویان جدید با دانشگاه دارد (خدایاری فرد و دیگران، ۲۰۰۰: ۲۸۵-۲۶۹).

برخی از مطالعات و پژوهش‌هایی که در ایران در مورد سطح دینداری دانشجویان و گرایش‌های دینی آن‌ها صورت گرفته به همین امر اشاره دارد. سراج زاده و جواهری (۱۳۸۰) در پژوهشی به نام «سنجش نگرش و رفتار دانشجویان» نشان داده‌اند که ۷۸ درصد از دانشجویان در حد زیاد، ۲۰/۵ درصد در حد متوسط و ۱/۵ درصد در حد کم دینداری هستند. به بیان دیگر، ۹۶ درصد افراد در بعد اعتقادی، ۷۲ درصد در بعد تجربه دینی، ۶۰ درصد در بعد پیامد دینی و ۴۱ درصد در بعد مناسک دینی در سطح قوی هستند. میرسندسی (۱۳۸۳) در رساله دکتری خود با عنوان «مطالعه میزان و انواع دینداری دانشجویان» که سه بعد مناسکی، اعتقاد و تجربی دینداری دانشجویان را مورد مطالعه قرار داده است، نشان می‌دهد که میزان دینداری دانشجویان در ابعاد اعتقاد و تجربی بالا و پایبندی آن‌ها به اعمال فرد دینی در حد متوسط به بالا است. غیاثوند (۱۳۸۰) در رساله کارشناسی ارشد خود با عنوان «بررسی فرآیند جامعه‌پذیری دینی جوانان» نشان داده که ۵۶/۶ درصد دانشجویان در حد زیاد، ۲۰/۷ درصد در حد متوسط و ۱۹/۸ درصد در حد کم دیندار هستند. مرجایی (۱۳۷۹) هم در پژوهش خود با عنوان «بررسی ایمان دینی و دین‌گرایی دانشجویان» میزان دینداری دانشجویان را در حد بالا ارزیابی می‌کند.

همچنین در ایران مطالعات مختلفی دیگری نشان داده‌اند که تقیدات دینی و عملکردهای مذهبی سالم و مبتنی بر معنویت درونی با سلامت جسم، بهداشت روان و مقابله با عوامل استرس‌زا ارتباط معنی‌داری داشته است (ابراهیمی و همکاران، ۲۰۰۸: ۱۶-۱۰۷).

بر اساس پژوهشی که توسط عظیمی و ضرغامی بر روی ۳۱۶ نفر از دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی مازندران انجام شد، نتایج نشان داد که عقاید مذهبی نقش مهمی را در پیشگیری از مشکلات هیجانی دارد (عظیمی و ضرغامی، ۲۰۰۲: ۳۷-۴۸).

از منظر قرآن اگر کلمه طیبه و اندیشه پاک توحیدی در وجود انسان به طور آگاهانه ریشه بدواند، به اذن الهی میوه‌های شیرین نگرش و رفتار پاک انسانی و الهی را در پی خواهد داشت (جالی و مستأجران، ۱۳۹۱: ۳۱۵).

مطالعه ظهور و توکلی بر روی ۹۹۳ نفر از دانشجویان دانشگاه شهید باهنر کرمان نشان داد که ۴۹ درصد از دانشجویان دارای نگرش مذهبی قوی، ۳۰ درصد متوسط و ۲۱ درصد دارای نگرش ضعیف بودند و نگرش مذهبی دختران به طور معنی‌داری قوی‌تر از پسران بود (ظهور و توکلی، ۲۰۰۳: ۲۰-۱۴).

توجه به نقش مذهب در بهداشت روانی و این که دانشجویان هر کشور متضمن سازندگی و بالندگی فردای آن دیار هستند و سلامت جسمی و روحی تک‌تک آنان منشأ اثرات بسیار مهمی در آینده آن کشور تلقی می‌گردد، لزوم تحقیق در مورد وضعیت نگرش مذهبی آنان در شرایط کنونی بیشتر احساس می‌گردد.

در این مطالعه، میزان نگرش دانشجویان نسبت به مبانی نظری اسلام (اصول دین) از قبیل اعتقاد به عالم غیب، عدل الهی، وحی، نبوت، امامت، هدف دار بودن زندگی و همچنین مهم‌ترین بخش از فروع دین (احکام و اخلاق) از قبیل نماز، روزه، حج، پوشش اسلامی، دعا و نیایش و غیره مورد سنجش قرار گرفته است. علت انتخاب دانشجویان در این تحقیق، لزوم برنامه‌ریزی مدون در زمینه آموزش مسائل مذهبی در طول دوره تحصیل این دانشجویان بود. از جمله اهداف این پژوهش، بررسی وضعیت نگرش مذهبی دانشجویان با توجه به متغیرهای سن، جنس، وضعیت تأهل، مقطع و دانشکده است.

۲. روش تحقیق

مفهوم دینداری یا پایبندی دینی در مطالعات تجربی دین یکی از مفاهیم و متغیرهای چالش‌برانگیز است، به طوری که در تعریف عملیاتی آن افراد مختلف بنا به تعاریف مختلفی که از دین دارند شاخص‌ها و ابعاد مختلفی را برای آن در نظر گرفته‌اند (سراج‌زاده، ۱۳۸۳: ۸). اما از میان همه تعاریف عملیاتی که از مفهوم دینداری ارائه شده، تعریف عملیاتی مورد نظر گلاک و استارک بیش از همه مورد توجه و قبول پژوهشگران این حوزه قرار گرفته است. گلاک و استارک دینداری را مفهومی متصور شده‌اند که شامل پنج بعد اعتقادی، مناسکی، تجربی، دانش دینی و پیامدی است (سراج‌زاده، ۱۳۸۳: ۶۳).

بعد اعتقادی باورهایی را در برمی‌گیرد که انتظار می‌رود پیروان آن دین به آن‌ها اعتقاد داشته باشند. بعد مناسکی یا عمل دینی اعمال دینی مشخص مثل عبادت، نماز، شرکت در آیین‌های مقدس خاص و ... را که انتظار می‌رود پیروان هر دین به جا آورند در برمی‌گیرد. بعد

تجربی یا عواطف دینی تصورات و احساسات مربوط به برقراری رابطه با وجود مقدس را شامل می‌شود. بعد دانش دینی اطلاعات و دانش اساسی در مورد اصول عقاید دینی و کتب مقدس را که انتظار می‌رود پیروان آن‌ها بدانند شامل می‌شود. بعد پیامدی یا آثار دینی شامل پیامدهای باور، عمل، تجربه و دانش دینی در زندگی روزمره فرد معتقد و روابط او با سایرین است.

اما تحقیقات بسیاری که برای سنجش این پنج بعد انجام شده نشان از همبستگی نسبتاً بالا بین آن‌ها دارد، بنابراین پژوهشگران از میان پنج بعد پیشنهاد شده توسط گلاک و استارک دو بعد اعتقادی و مناسکی را بیش از سایر ابعاد به کار گرفته‌اند (سراج‌زاده، ۱۳۸۳: ۷۴). در تلاشی برای ارائه مدلی برای سنجش دینداری در ایران، شجاعی‌زند با فرض سه بعد وجودی برای انسان (ذهن، روان و تن) سه بعد معرفی، عاطفی و عملی را متناسب با سه بعد وجود انسان در نظر می‌گیرد (شجاعی‌زند، ۱۳۸۴: ۱۶-۷). در این مقاله برای سنجش سطح دینداری دانشجویان به سنجش چهار بعد اعتقادی، عاطفی، پیامدی و مناسکی اکتفا شده است و بعد فکری به دلیل وسعت تبلیغات در ایران حذف شده است.

از آن‌جا که دین اکثریت قریب به اتفاق افراد جامعه ما اسلام و مذهب غالب آن‌ها مذهب تشیع است، لذا آن‌چه در این تحقیق از دین مراد می‌کنیم دین اسلام و مذهب تشیع است. بنابراین باورها و مناسک این مذهب سنجیده شده است و آن‌چه از دین اسلام و مذهب تشیع مراد می‌کنیم مجموعه باورها، مناسک و اعمالی است که نهاد روحانیت مبلغ آن است و در محافل آکادمیک به عنوان «دین سنتی» شناخته می‌شود.

در این حال در این طرح از روش مطالعه میدانی از نوع توصیفی استفاده شده و جامعه آماری آن، دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت از تمامی مقاطع و رشته‌ها در سال تحصیلی ۹۵-۱۳۹۴ بوده است. از میان جامعه آماری بر اساس فرمول کوکران ۳۰۷ نفر نمونه برگزیده و در این طرح مشارکت نمودند که تعداد نمونه بر مبنای $p = 0.5$ و $d = 0.5$ محاسبه گردید.

به منظور گردآوری داده‌ها، از پرسشنامه‌ای مشتمل بر ۲۲ گویه استفاده شده است که در بردارنده سوالاتی پیرامون اصول پنج‌گانه اسلام و بخشی از فروع دین و ارزش‌های اسلامی بوده است. در این راستا برای سنجش سطح دینداری دانشجویان در بعد اعتقادی ۵ گویه، در بعد عاطفی ۶ گویه، در بعد پیامدی ۵ گویه و در بعد مناسکی ۶ گویه تعبیه گردید. روایی و پایایی پرسشنامه در مطالعات گذشته تأیید شده است (زکویی و همکاران، ۱۳۸۷: ۸۹). با این

حال بررسی و ارزیابی جدید نیز پایایی و روایی آن را تأیید کرد و ضریب آلفای کرونباخ برابر با ۰/۸۶ بوده است.

مقیاس اندازه گیری مورد استفاده در این سنجش، لیکرت است که هرگویه پنج درجه ارزشی «کاملاً موافق، موافق، بینابین، مخالف و کاملاً مخالف» را در بر می گیرد و ارزش های هر گویه ۴-۰ متغیر است. حاصل جمع عددی ارزش هریک از گویه ها در کل نمره آزمودنی را نشان می دهد که بین ۸۸-۰ نوسان دارد.

در تعیین میزان دینداری، سه طبقه فرض شده که نمرات ۲۵ درصد بالا و پایین، میزان دینداری قوی و ضعیف را نشان می دهد و ۵۰ درصد نمرات بین دو کرانه، نشانگر دینداری متوسط می باشند. لذا نمرات ۲۲-۰ بیانگر دینداری ضعیف، نمرات ۶۶-۲۳ بیانگر دینداری متوسط و اندازه های ۷۸-۶۷ مبین دینداری بالا می باشند. شایان توجه است که روال محاسبه سطوح ابعاد (مولفه ها) دینداری نیز بسان روش مذکور است. در عین حال در بخش آمار استنباطی برای مقایسه نگرش دینی گروه های مختلف از آزمون های t و آنالیز واریانس استفاده شده است. در عین حال تجزیه و تحلیل اطلاعات حاصل از پیمایش از طریق نرم افزار SPSS 22 تحت ویندوز انجام گردید.

۳. یافته ها

نتایج پژوهش بر اساس پاسخ های ارائه شده و در دو بخش آمار توصیفی و استنباطی به شرح ذیل است:

۳-۱. آمار توصیفی (ویژگی های شخصی پاسخگویان)

از نظر جنسی ۵۸/۳ درصد زن و ۴۱/۷ درصد مرد بوده اند. اکثریت پاسخگویان در گروه سنی ۱۷-۲۴ سال قرار گرفته اند (۵۵/۴ درصد) است. پایین ترین سن پاسخگویان ۱۷ سال و بالاترین آنها ۵۴ سال اختصاص داشته است ۷۰ درصد از مخاطبین را مجردین و ۳۰ نیز متأهل بوده اند. بیشترین دانشجویان به ترتیب در دانشکده های علوم انسانی (۳۲/۹ درصد)، علوم پایه (۳۰/۶ درصد)، حسابداری (۱۵/۶ درصد) مشغول به تحصیل بودند. اکثریت نسبی دانشجویان در رشته های تحصیلی حسابداری (۱۹/۲ درصد)، مهندسی شیمی (۱۶/۶ درصد)، حقوق (۸/۸ درصد)، تربیت بدنی (۷/۵ درصد)، میکروبیولوژی (۵/۹ درصد) و مامایی (۵/۵ درصد) مشغول به

_____ بررسی مؤلفه‌های مؤثر بر سطح نگرش دینی دانشجویان...

تحصیل هستند. اکثریت پاسخگویان میانگین هزینه (مخارج ماهیانه) خانوار خویش را تا سه میلیون تومان اعلام کردند.

۳-۲. میزان دینداری دانشجویان

برای سنجش میزان دینداری پاسخگویان در این تحقیق، همانطور که پیشتر بیان شد از الگوی گلاک و استارک استفاده شده است. بر اساس این الگو، دینداری دارای چهار بعد اعتقادی، عاطفی، پیامدی و مناسکی است. جدول شماره ۱، خصوصیات هر یک از این ابعاد را شامل میانگین، انحراف معیارها، نمره آزمون و طبقه را نشان می‌دهد.

جدول شماره (۱) میانگین، انحراف معیارها، نمره آزمون و طبقه و ابعاد چهارگانه آن

ابعاد دینداری	میانگین	انحراف معیار	نمره آزمون	طبقه
اعتقادی	۳/۶	۰/۶۱۳	۱۷/۴	بالا
عاطفی	۳/۳	۰/۶۵۱	۱۹/۲	بالا
پیامدی	۳/۱	۰/۸۱۴	۱۵/۶	بالا
مناسکی	۲	۰/۹۷۶	۱۱/۶	متوسط
دینداری کل	۳/۱	۰/۵۷۴	۶۳/۸	متوسط

۳-۳. رابطه بین جنسیت و نگرش دینی

برای آزمون تفاوت میانگین نگرش دینی دانشجویان بر حسب جنسیت، از آزمون تی با نمونه‌های مستقل استفاده شد. نتایج بدست آمده از این آزمون (تی = ۲/۲۵ و سطح معنا داری = ۰/۰۲۵) بیانگر وجود تفاوت معنادار بین میانگین نگرش دینی دانشجویان است. با مقایسه میانگین‌ها در بین دو گروه (زنان با میانگین ۶۴/۸۶ و مردان با میانگین ۶۲/۲۵) می‌توان نتیجه گرفت که میزان دینداری زنان بیشتر از مردان است.

جدول شماره (۲) نتایج آزمون تی تفاوت میانگین نگرش دینی بر حسب جنسیت

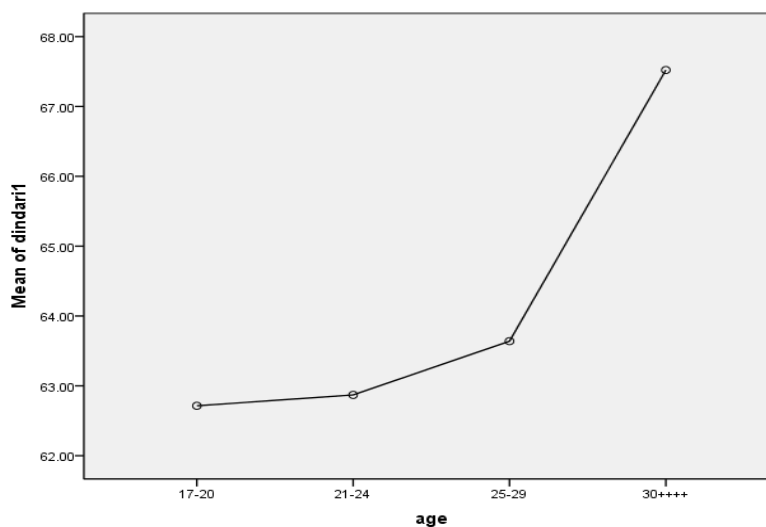
متغیر وابسته	جنسیت	تعداد	میانگین	انحراف معیار	مقدار تی	سطح معنی داری
گرایش دینی	زن	۱۷۹	۶۴/۸۶	۱۰/۳	۲/۲۵	۰/۰۲۵
	مرد	۱۲۸	۶۲/۲۵	۹/۶		

۳-۴. رابطه بین سن پاسخگویان و گرایش دینی

برای بررسی تفاوت میانگین گرایش دینی دانشجویان در گروه‌های سنی مختلف، از آزمون تحلیل واریانس یکطرفه استفاده شده است. نتایج آزمون تحلیل واریانس نشان داد که از لحاظ آماری تفاوت معناداری در میانگین دینداری دانشجویان بر حسب گروه‌های سنی آن‌ها وجود دارد. مقدار اف در این رابطه برابر با $4/075$ و سطح معناداری $0/007$ است. تحلیل میانگین‌های نشان می‌دهد که گروه سنی ۳۰ ساله و بالاتر ($67/52$) میانگین دینداری بیشتری از دیگر گروه‌های سنی داشته‌اند. کمترین میانگین نیز مربوط به گروه سنی ۱۷-۲۰ ساله ($62/71$) است.

جدول شماره (۳) نتایج آزمون اف تفاوت میانگین گرایش دینی بر حسب گروه‌های سنی

متغیر وابسته	گروه‌های سنی	تعداد	میانگین	مقدار اف	سطح معنی داری
گرایش دینی	سال ۱۷-۲۰	۷۰	۶۲/۷۱	۲/۲۵	۰/۰۲۵
	سال ۲۱-۲۴	۱۰۰	۶۲/۸۷		
	سال ۲۵-۲۹	۶۱	۶۳/۶۴		
	سال ۳۰ و بالاتر	۷۱	۶۷/۵۲		
	جمع کل	۳۰۲	۶۴/۰۸		

نمودار (۱) نتایج آزمون اف تفاوت میانگین گرایش دینی بر حسب گروه‌های سنی

۳-۵. رابطه بین وضعیت تأهل و نگرش دینی

برای آزمون تفاوت میانگین نگرش دینی دانشجویان بر حسب وضعیت تأهل، از آزمون تی با نمونه‌های مستقل استفاده شد. نتایج بدست آمده از این آزمون (تی = $2/813$ - و سطح معنا داری = $0/005$) بیانگر وجود تفاوت معنادار بین میانگین نگرش دینی دانشجویان است. با مقایسه میانگین‌ها در بین دو گروه (مجردین با میانگین $62/73$ و متأهلین با میانگین $66/23$) می‌توان نتیجه گرفت که میزان دینداری متأهلین بیشتر از مجردین است.

جدول شماره (۴) نتایج آزمون تی تفاوت میانگین نگرش دینی بر حسب جنسیت

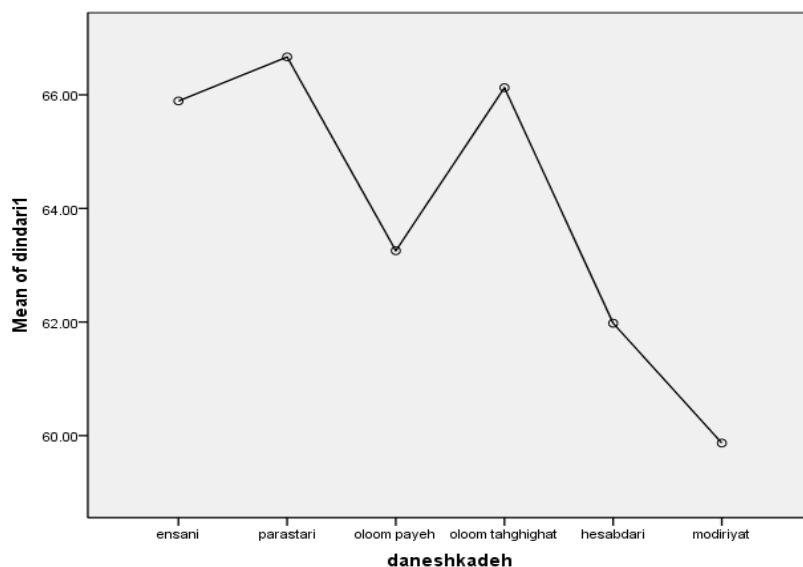
متغیر وابسته	جنسیت	تعداد	میانگین	انحراف معیار	مقدار تی	سطح معنی داری
گرایش دینی	مجرد	۲۱۵	$62/73$	$10/37$	$-2/813$	$0/005$
	متأهل	۹۲	$66/23$	$8/99$		

۳-۶. رابطه بین دانشکده پاسخگویان و گرایش دینی

برای بررسی تفاوت میانگین گرایش دینی دانشجویان در دانشکده‌های مختلف، از آزمون تحلیل واریانس یکطرفه استفاده شده است. نتایج آزمون تحلیل واریانس نشان داد که از لحاظ آماری تفاوت معناداری در میانگین دینداری دانشجویان بر حسب دانشکده‌های آن‌ها وجود دارد. مقدار اف در این رابطه برابر با $2/845$ و سطح معناداری $0/016$ است. تحلیل میانگین‌های نشان می‌دهد که دانشکده‌های پرستاری و علوم تحقیقات ($66/67$ و $66/12$) میانگین دینداری بیشتری از دیگر دانشکده‌ها داشته‌اند. کمترین میانگین نیز مربوط به دانشکده ($59/87$) است.

جدول شماره (۵) نتایج آزمون اف تفاوت میانگین گرایش دینی بر حسب دانشکده‌ها

متغیر وابسته	گروه‌های سنی	تعداد	میانگین	مقدار اف	سطح معنی داری
گرایش دینی	انسانی	۱۰۱	$65/90$	$2/845$	$0/016$
	پرستاری	۱۸	$66/67$		
	علوم پایه	۹۴	$63/25$		
	علوم تحقیقات	۸	$65/12$		
	حسابداری	۴۸	$61/98$		
	مدیریت	۳۸	$59/87$		
	جمع کل	۳۰۷	$63/78$		

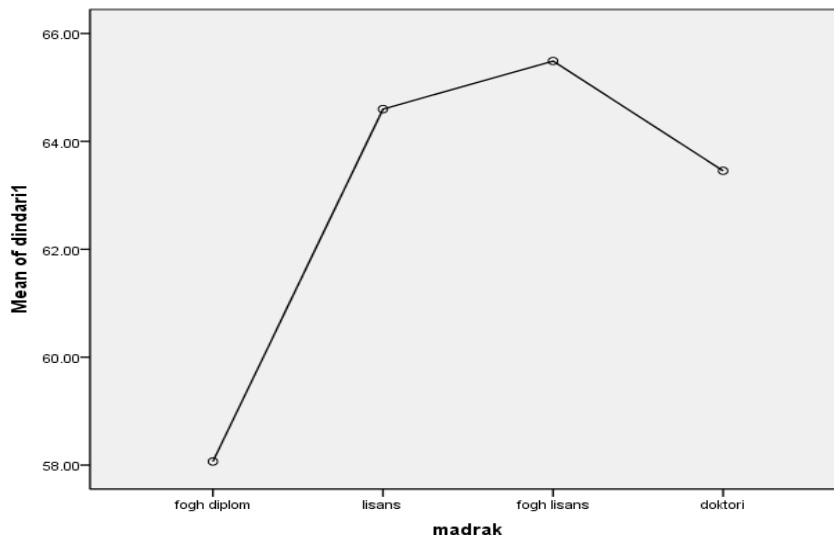
نمودار (۲) نتایج آزمون اف تفاوت میانگین گرایش دینی بر حسب دانشکده‌ها

۳-۷. رابطه بین مقطع تحصیلی پاسخگویان و گرایش دینی

برای بررسی تفاوت میانگین گرایش دینی دانشجویان در مقاطع تحصیلی مختلف، از آزمون تحلیل واریانس یکطرفه استفاده شده است. نتایج آزمون تحلیل واریانس نشان داد که از لحاظ آماری تفاوت معناداری در میانگین دینداری دانشجویان بر حسب مقطع تحصیلی آن‌ها وجود دارد. مقدار اف در این رابطه برابر با $5/014$ و سطح معناداری $0/002$ است. تحلیل میانگین‌های نشان می‌دهد که دانشجویان فوق لیسانس ($65/69$) میانگین دینداری بیشتری از دیگر مقاطع داشته‌اند. کمترین میانگین نیز مربوط به مقطع تحصیلی فوق دیپلم ($58/07$) است.

جدول شماره (۵) نتایج آزمون اف تفاوت میانگین گرایش دینی بر حسب مقاطع تحصیلی

متغیر وابسته	گروه‌های سنی	تعداد	میانگین	مقدار اف	سطح معنی داری
گرایش دینی	فوق دیپلم	۳۰	۵۸/۰۷	۵/۰۱۴	۰/۰۰۲
	لیسانس	۱۶۹	۶۴/۶۰		
	فوق لیسانس	۹۲	۶۵/۴۹		
	دکتری	۱۱	۶۳/۴۵		
	جمع کل	۳۰۲	۶۴/۱۸		

نمودار (۳) نتایج آزمون اف تفاوت میانگین گرایش دینی بر حسب مقاطع تحصیلی

نتیجه‌گیری

هدف از پژوهش حاضر، بررسی نگرش دینی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت بود. همانطور که نتایج جدول شماره ۱ نشان می‌دهد، میانگین، انحراف معیار و نمره آزمون دینداری کل دانشجویان برابر با ۶۳/۸۳، ۱۰/۰۶ و ۶۳/۸ بود و در بین مؤلفه‌های دینی دانشجویان در ابعاد اعتقادی و عاطفی قوی‌تر از دیگر ابعاد بود. ضمن آنکه بعد مناسکی نسبت به سایر مؤلفه‌ها در حد ضعیف‌تری قرار داشته است.

بطور کلی یافته‌ها نشان دهنده نگرش مثبت (متوسط) دانشجویان نسبت به مسائل دینی است. این نتیجه با یافته‌های بسیاری از مطالعات دیگر همخوانی دارد. به طور مثال در بررسی نگرش مذهبی دانشجویان علوم پزشکی مازندران، نتایج مطالعه بر روی ۳۸۴ نفر نشان داد که ۵۷ درصد از کل دانشجویان، بالاترین میانگین نمره نگرش را به خود اختصاص داده بودند (زکاوی و دیگران، ۲۰۰۸).

پژوهش ظهور و توکلی بر روی ۷۷۱ نفر از دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی کرمان نشان داد که ۵۵ درصد دانشجویان دارای نگرش مذهبی قوی بودند (ظهور و توکلی، ۲۰۰۳).

بنابراین بر خلاف تفاوت میان ابزارهای اندازه‌گیری در پژوهش‌های فوق‌الذکر، نتایج کلی همخوانی داشته و از نگرش مثبت دانشجویان نسبت به مسائل دینی حکایت دارد.

در عین حال در بررسی خدایاری فرد که بر روی ۸۰ نفر از دانشجویان پسر و ۷۰ نفر دانشجوی دختر انجام شد، نتایج نشان داد که میانگین نمره دینداری کل برای دختران ۴۲۲/۸۹ و برای پسران ۴۱۸/۷۷ بوده است (خدایاری فرد و همکاران، ۲۰۰۶).

در مطالعه حاضر این میانگین برای دختران ۶۴/۸۶ و برای پسران ۶۲/۲۵ بود. در مطالعه حاضر اختلاف میانگین نمره مردان و زنان از نظر آماری معنادار بوده است، این در حالی است که در مطالعه خدایاری فرد و همکاران و صحراییان و همکاران این اختلاف (فی بزرگتر از ۰/۰۵) از نظر آماری معنی دار نبوده است (خدایاری فرد و همکاران، ۲۰۰۳؛ صحراییان و همکاران، ۲۰۱۱).

نتایج بررسی رابطه جنس با دینداری در اکثر مطالعات نشان داد که نگرش مذهبی دختران به طور معنی داری از نظر آماری قوی‌تر از پسران بوده است (ظهور و همکاران، ۲۰۰۳؛ زکاوی و همکاران، ۲۰۰۸؛ صادقی و همکاران، ۲۰۱۰). با توجه به نتایج حاصله شده، از نظر توزیع جنسی لازم است دست اندرکاران فرهنگی دانشگاه جهت ارتقای سطح نگرش مذهبی دانشجویان به ویژه دانشجویان پسر توجه جدی نشان دهند.

بررسی رابطه میزان دینداری و وضعیت تأهل نشان داد که میانگین نمره دینداری کلی در دانشجویان مجرد و متأهل از نظر آماری اختلاف معنی داری نداشت (فی کوچکتر از ۰/۱۸). این نتیجه با مطالعه زکاوی در مازندران و مطالعه خدایاری فرد همخوانی دارد (زکاوی و همکاران، ۲۰۰۸؛ خدایاری فرد و همکاران، ۲۰۰۳). در مطالعه حاضر بین وضعیت تأهل دانشجویان و نگرش مذهبی از نظر آماری اختلاف معنی دار بود (فی کمتر از ۰/۰۵).

بررسی رابطه میزان دینداری و مولفه‌های آن با دانشکده تحصیلی نشان داد که اختلاف میانگین نمرات دانشجویان در تمام ابعاد دینی در دانشکده‌های مختلف، معنی دار بوده است. این نتیجه با پژوهش زکاوی همخوانی دارد؛ چرا که در سنجش نگرش مذهبی دانشجویان در دانشکده‌های پزشکی، پرستاری، مدیریت و حسابداری، اختلاف معنی داری به دست آمده است (زکاوی و همکاران، ۲۰۰۸).

در زمینه التزام به وظایف دینی و شرعی، پایین بودن میانگین نمره التزام عملی نسبت به دستوران دینی در بخشی از دانشجویان نشان دهنده پایین بودن نگرش مذهبی آنان نبوده

_____ بررسی مؤلفه‌های مؤثر بر سطح نگرش دینی دانشجویان...

است، بنابراین لازم است سایر عوامل مؤثر در این زمینه از قبیل خانواده، همسالان، الگوها، عملکرد مسئولان جامعه و رسانه‌ها مورد بررسی قرار گیرد.

یکی از مزیت‌های بررسی حاضر آن است که نشان می‌دهد، پرسش نامه مورد استفاده در این تحقیق ابعاد اساسی و بنیادین نگرش مذهبی را سنجیده است و لذا ابزار مناسبی جهت استفاده برای سنجش نگرش مذهبی دانشجویان می‌باشد؛ از آن حایی که تا کنون مطالعات اندکی در زمینه سنجش نگرش مذهبی در دانشگاه‌های ایران صورت گرفته است، استفاده از این پرسشنامه برای سایر دانشگاه‌ها توصیه می‌گردد.

با توجه به این که بسیاری از روانشناسان، مذهب را به عنوان نیروی حمایت کننده در کاهش فشارهای روانی، افزایش عشق و علاقه به دیگران، تعهد و پایبندی به امور و امید به آینده معرفی کرده‌اند (صحرایان و همکاران، ۲۰۱۱)؛ لذا یکی از نقاط ضعف این مطالعه عدم سنجش بازتاب‌های روانی بینش مذهبی بوده است؛ چراکه مذهب در افزایش رضایت از زندگی، شادابی و بهداشت روان نسل جوان نقش بسزایی دارد.

انجام مطالعه داخله‌ای جدید درباره عوامل مؤثر در رفتار و نگرش مذهبی دانشجویان با هدف ارتقای سلامت فکری و بهداشت روانی دانشجویان پیشنهاد می‌گردد.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی

برگر، پیتر و لاکمن، تامس (۱۳۷۵). **ساخت اجتماعی واقعیت؛ رساله‌ای در جامعه‌شناسی شناخت، ترجمه فریبرز مجیدی**، تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.

برگر، پیتر (۱۳۸۳). **برخلاف جریان در چالش‌های دین و مدرنیته: مباحثی جامعه‌شناختی در دینداری و سکولار شدن**، سید حسن سراج زاده، تهران: انتشارات طرح نو.

برگر، پیتر؛ برگر، بریجیت و کلنر، هانسفرید (۱۳۸۱). **ذهن بی‌خانمان؛ آگاهی و نوسازی**، ترجمه محمد ساوجی، تهران: نشر نی.

توسلی، غلامعباس؛ مرشدی، ابوالفضل (۱۳۸۵). «بررسی سطح دینداری و گرایش‌های دینی دانشجویان مطالعه موردی: دانشگاه صنعتی امیرکبیر»، **مجله جامعه‌شناسی ایران**، دوره ۷، شماره ۴، زمستان، صص ۹۶-۱۱۸.

رجالی، مه‌ری و مستأجران، مهن‌از (۱۳۹۰). «بررسی وضعیت نگرش مذهبی دانشجویان دانشکده بهداشت دانشگاه علوم پزشکی اصفهان»، *تحقیقات نظام سلامت*، خرداد و تیر دوره ۸، شماره ۲، صص ۳۱۹-۳۱۴.

زکوی، علی‌اصغر؛ حسینی، حمزه؛ آزادبخت، محمد؛ محمدپور، رضاعلی و جلاهی، حسین (۱۳۸۷). «بررسی نگرش مذهبی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی مازندران در سال تحصیلی ۸۶ - ۱۳۸۵»، *نشریه دانشگاه علوم پزشکی مازندران*، شماره ۶۶، مهر و آبان، صص ۹۱-۸۷.

سراج‌زاده، حسین (۱۳۸۳). *بررسی تعریف عملیاتی دینداری در پژوهش‌های اجتماعی، چالش‌های دین و مدرنیته*، تهران: طرح نو.

شجاعی زند، علیرضا (۱۳۸۴). «مدلی برای سنجش دینداری در ایران»، *مجله جامعه‌شناسی ایران*، دوره ششم، دوره ۶، شماره ۱، بهار، صص ۶۶-۳۴.

ب) منابع انگلیسی

- Azimi H, Zarghami M. (2002). "A study on Religious Confronting and Rate of Anxiety among Medical Sciences Students in 1999-2000." *J Mazandaran Univ Med Sci*, 12(34): 37-48.
- Ebrahimi A, Neshatdoost HT, Kalantari M, Molau H, Asadollahi GA.(2008). "Factor Structure, Reliability and Validity of Religious Attitude Scale". *J Fundam Ment Health*, 10(38): 107-16.
- Khodayarifard M, Chobari Bonab B, Shokohi Yekta M. (2000). "Preparing a scale to Measure Religious Attitude of College Students". *Journal of Psychology*, 4(3): 269-85.
- Khodayarifard M, Faghihi A, Ghobari Bonab B. (2006). *Standardiation of the Revised Religious Scale* [Project]. Tehran: Tehran University.
- Larson DB, Sherrill KA, Lyons JS, Craigie FC, Thielman SB, Greenwold MA, et al. (1992). "Associations between Dimensions of Religious Commitment and Mental Health Reported in the American Journal of Psychiatry and Archives of General Psychiatry: 1978-1989." *Am J Psychiatry*, 149(4): 557-9?
- Sadeghi M, Bagherzadeh Ladari R, Haghshenas M. (2010). "A study of Religious Attitude and Mental Health in Students of Mazandaran University of Medical Sciences". *J Mazandaran Univ Med Sci*, 20(75): 71-5.
- Sahraian A, Gholami A, Omidvar B. (2011). "The Relationship between Religious Attitude and Happiness in Medical Students in Shiraz University of Medical Sciences". *Ofogh-e-Danesh*, 17(1): 69-74.
- Zakavi AA, Hosseini SH, Azadbakht M, Mohammadpour RA, Jalahi H. (2008). "Religious Attitude of Students of Mazandaran University of Medical Sciences in 2006-2007." *J Mazandaran Univ Med Sci*, 16(66): 88-91.

بررسی مؤلفه‌های مؤثر بر سطح نگرش دینی دانشجویان...

Zohoor A, Tavakolei A. (2003). "Religious attitudes Status of Bahonar University Students, Kerman, **J Fundam Ment Health**, 5(17-18): 14-20.

Zohour AR, Tavakkoli A. (2003). "Religious Attitude of the Students of Kerman University of Medical Sciences 2002". **Armaghane-danesh**, 7(28): 46-52.

